

200
227
111

A

RYSZARD FALKENBERG.

Historya filozofii nowożytnej.

Zeszyt 4.

Drukarnia K. Kowalewskiego, Królewska № 29.

—
1894.

A

Дозволено Цензурою.
Варшава, 14 Апрѣля 1894 года.

wyznań luterńskiego i reformowanego. Natura pobudzająca, potrzebował on jednak pobudek z zewnątrz. Czytał zadziwiająco wiele i zapewniał, że nie znalazł książki, któraby nie zawierała czegoś dobrego. Z wrażliwością na cudzą myśl łączył niezwykłą siłę przekształcającego przywłaszczania, wyczytując w książkach lepsze rzeczy, niż w nich były zawarte. Wszechstronność ducha jego była bezgraniczna: prawnik, historyk, dyplomata, matematyk, fizyk, filozof, przytem prawie teolog, filolog, nietylko był obeznany z temi wszystkimi dziedzinami jako uczony, lecz przyczynił się do postępu w każdej z nich, podając myśli lub plany oryginalne. W tem połączeniu bogactwa wiadomości z geniuszem produkcyjnym nieznównani są Leibniz i Arystoteles.

Gottfryd Wilhelm Leibniz urodził się w Lipsku 1646, gdzie ojciec jego (Fryderyk † 1652) był profesorem filozofii moralnej; mając lat piętnaście, uczęszczał na uniwersytet swego miasta rodzinnego, studyując prawo jako główny przedmiot, obok tego zaś z niemniejszą gorliwością filozofię pod kierunkiem Jakóba Thomasiusa († 1684, ojca Chrystyana) i matematykę pod przewodnictwem G. Weigla w Jenie. W r. 1663 broni rozprawę na bakałarza, *De principio individui*, w 1664 zostaje magistrem, w 1666 w Altorfie doktorem prawa; odrzuca proponowaną mu tu profesurę, poznaje się w Norymberdze z dawniejszym ministrem moguńskim, Boineburgiem, po krótkim pobycie we Frankfurcie nad M. udaje się do dworu książęcego w Moguncyi, gdzie bierze udział w poprawieniu prawodawstwa, pisze o rozmaitych przedmiotach i w r. 1672 odbywa podróż do Paryża, gdzie bawi, pomijając krótki pobyt w Londynie, przez cztery lata. Właściwym celem tej podróży było namówienie Ludwika XIV do pochodu na Egipt, aby uchylić od Niemiec jego plany wojownicze; projekt ten zostaje niewykonany, natomiast ujmują Leibniza stosunki z uczonymi, bawiącymi w tem mieście, między innymi z Huygensem. Od końca r. 1676 do śmierci, która nastąpiła 1716, mieszka Leibniz w Hanowerze, dokąd zo-

stał powołany przez Jana Fryderyka jako radca i bibliotekarz nadworny. Następca tego księcia, Ernest August, który okazywał wiele życzliwości dla filozofa, zarówno jak i jego żona Zofia oraz córka, Zofia-Karolina, zażądał od niego napisania historii domu Brunświckiego; dla studyów w tym celu odbył Leibniz podróż do Rzymu i Wiednia. Po powrocie wziął pod swoje kierownictwo i bibliotekę w Wolfenbüttel. Po zamążpójściu Zofii-Karoliny za Fryderyka Brandenburskiego, pierwszego króla pruskiego, stanął Leibniz w bliższych stosunkach z Berlinem. Za jego pobudką powstało tam w r. 1700 Towarzystwo naukowe (akademia), którego był pierwszym prezesem. W Charlottenburgu pracuje on nad swoim głównym dziełem, skierowanem przeciw Locke'owi *Nouveaux essais sur l'entendement humain*. Wydanie tego dzieła wstrzymała śmierć Locke'a (1704) i dopiero 1765 r. zostało ogłoszone w zbiorze Raspego. Śmierć królowej pruskiej (1705) wstrzymała również rozpoczętą na jej prośbę *Théodicée*, która ukazała się dopiero w r. 1710. Podczas pobytu w Wiedniu, w 1713—14 r., napisał on dla księcia Eugeniusza krótki wykład swego systematu; nie był to, według Gerharda, zarys „Mondologii“ w 19 paragrafach, umieszczony w zbiorowym wydaniu dzieł Leibniza przez Erdmana (1840), lecz *Zasady przyrody i łaski*, które ukazały się we dwa lata po śmierci autora w *l'Europe savante*. Ernest August, zarówno jak cesarz niemiecki i Piotr W. obdarzali łaskami filozofa, nieobojętnego na tytuły i godności; stosunek jednak z dworem hanowerskim stał się oziębłym, gdy Jerzy-Ludwik powołany został na tron angielski jako Jerzy I. Korespondencya, którą prowadził Leibniz z jego synową, dała powód do stosunków listownych z Clarkem, broniącym przeciw niemu teologię Newtona. Spór o pierwszeństwo z Newtonem co do wynalazku rachunku różniczkowego został ostatnimi czasy tak rozstrzygnięty, że chociaż Newton wcześniej wynalazł swoją metodę fluksyj, Leibniz opublikował pierwiej i w lepszej formie swój rachunek. Wielostronna czynność Leibniza okazała szkodliwy wpływ na ukształtowanie i oddziaływa-

nie jego filozofii, nie dopuszczając go do opracowania swoich kierowniczych myśli, pozostawiając zaledwie czas na spisanie drobnych rozprawek. Oprócz dwóch wyżej wymienionych większych dzieł (*Nouveaux Essais* i *Théodicée*) pozostawił on w zakresie filozofii tylko szereg listów prywatnych i rozprawek dla uczonych towarzystw (*Journal des savants* w Paryżu, *Acta eruditorum* w Lipsku i inne), z których szczególnie zasługują na uwagę: *Système nouveau de la nature et de la communication des substances aussi bien que de l'union qu'il y a entre l'âme et le corps*, 1695, po której nastąpiły trzy wyjaśnienia (*Eclaircissements*) oraz rozprawa *De ipsa natura*, 1698. Wydaniem dzieł Leibniza zajęli się przed Erdmanem (1840); Feller, Kortholf, Gruber, Raspe, Dutens, Feder, Guhrauer (pisma-niemieckie); po nim Pertz, Foucher de Careil, Onno Klopp, a zwłaszcza Gerhardt. Ten ostatni wydał w 1849—63 dzieła matematyczne w siedmiu tomach, a w 1875—90 również w siedmiu tomach pisma filozoficzne. Życiorys wydał Guhrauer (jubileuszowe wydanie, Wrocław 1881). Dla „biblioteki filozoficznej“ tłumał Schaarschmidt *Nouveaux Essais*, 1873, Kirchmann *La Théodicée* i 26 pism pomniejszych, 1879; wybór z tych ostatnich wydał już G. Schilling po niemiecku 1846. Do biblioteki Reclama weszła *Teodicea* i pisma pomniejsze. Z nowszych prac o Leibnizu zaznaczymy małe dziełko J. T. Merza (po niem. 1886) i Ludwika Steina *Leibniz und Spinoza*, Berlin 1890, gdzie wyjaśnia autor na podstawie niezużytkowanego dotychczas materiału stosunek wzajemny obu (poznał Leibniz Spinozę w Hadze, dokąd pojechał z Paryża) oraz daje próbę historii powstania nauki o monadach do 1697 r. Najnowszy wykład tej nauki dał Ed. Dillmann.

W wykładzie filozofii Leibniza zaczniemy od zasad metafizycznych, następnie rozpatrzemy naukę o życiu i o człowieku (teorię poznania i etykę), a zakończymy na zagadnieniach religijnych.

*) Po polsku pisał o Leibnizu Dajzenburg: „Filozofia Leibniza,“ Kraków, 1875. *Przyp. tłum.*